

Propozycje zmian w ochronie gatunkowej grzybów wielkoowocnikowych

Anna Kujawa

**Instytut Środowiska Rolniczego
i Leśnego PAN
Stacja Badawcza w Turwi**

Fot. Krzysztof Kujawa

Pigułka podstawowych wiadomości

Liczba gatunków stwierdzonych w Polsce: około 4250 (+1000)

Liczba gatunków chronionych: 96

Liczba gatunków zagrożonych (czerwona lista 2006):
około 1000

ozorek dębowy
(*Fistulina hepatica*)
CH, R

Co chronimy na podstawie listy gatunków chronionych?

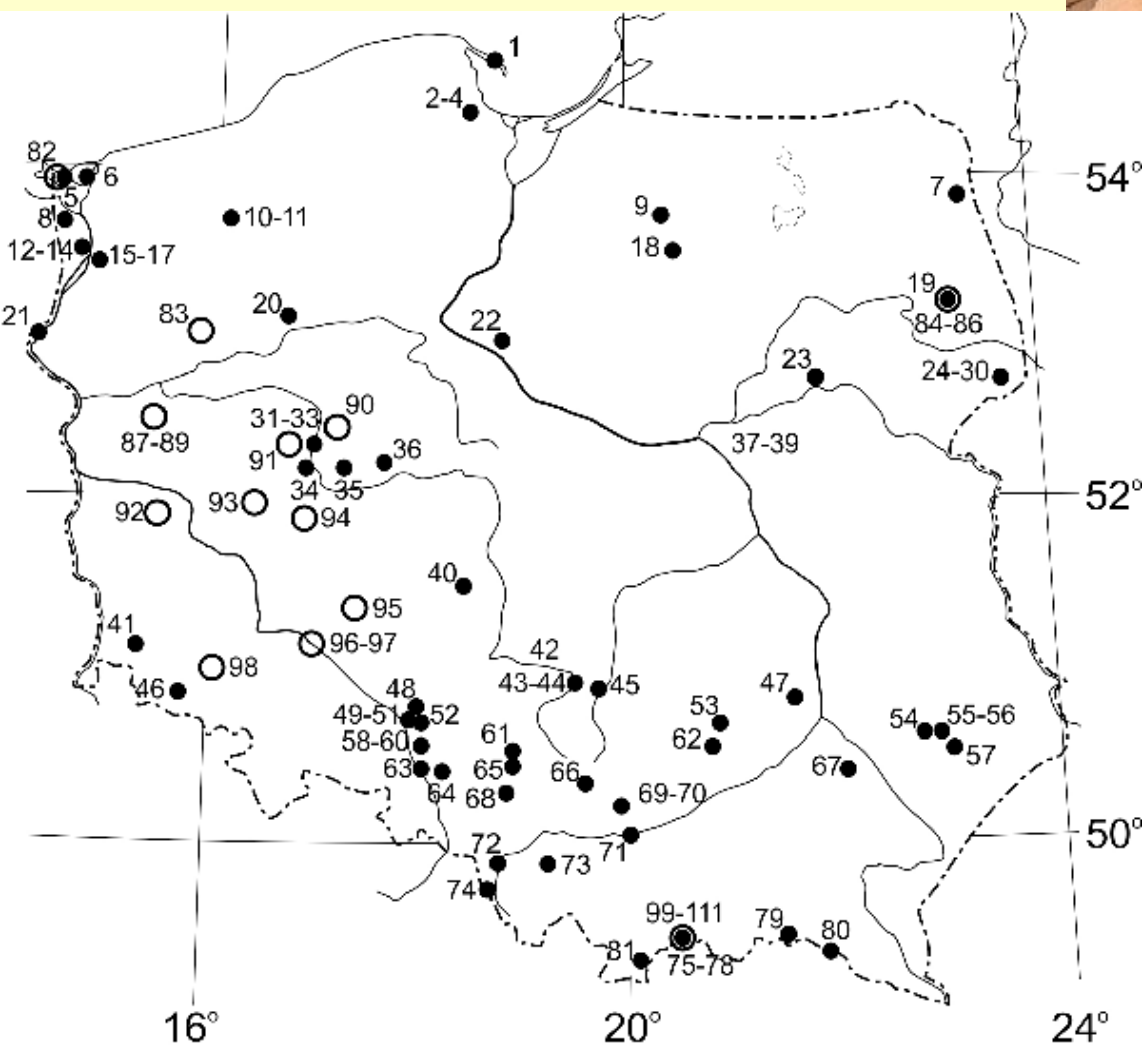
- 1. Gatunki skrajnie rzadkie, znane z 1-2 stanowisk w Polsce lub stanowisk historycznych np.:** *Tricholoma colosum*, *Microstoma protracta*, *Pycnoporellus alboluteus*, *Amylocystis lapponica*, *Antrodia albobrunnea*,
- 2. Gatunki rzadkie, znane z kilku stanowisk, np.:** *Tuber mesentericum*, *Boletopsis grisea*, *Boletus radicans*, *Geastrum berkeleyi*,
- 3. Gatunki rzadkie, znane z kilkunastu stanowisk, wrażliwe na działalność człowieka, np.:** *Sarcosphaera coronaria*, *Bovista paludosa*, *Fomitopsis officinalis*, *Gomphus clavatus*,
- 4. Gatunki stosunkowo rzadkie, ale niewrażliwe na działalność człowieka, np.:** *Verpa conica*, *Tremiscus helvelloides*, *Grifola frondosa*,
- 5. Gatunki częste, znane z kilkudziesięciu stanowisk, np.:** *Morchella conica*, *Morchella esculenta*, *Boletinus cavipes*, *Xerocomus parasiticus*,
- 6. Gatunki pospolite, np.:** *Sarcoscypha austriaca*, *Geastrum striatum*, *G. triplex*, *Langermannia gigantea*, *Meripilus giganteus*, *Sarcodon squamosus*, *Tulostoma brumale*

Gwiazdosz potrójny

Geastrum triplex CH, E

www.grzyby.pl

1 - ● 2 - ○

Kujawa i in. 2012

Cel zmian:

- 1. Wybór gatunków na podstawie kryteriów jednolitych dla wszystkich rozpatrywanych grup organizmów.**
- 2. Wyłączenie z listy gatunków pospolicie występujących, niezagrożonych, plastycznych i reagujących pozytywnie na zmiany w środowisku powodowane przez człowieka, zajmujących siedliska synantropijne.**
- 3. Poszerzenie listy o gatunki unikalne, zagrożone, często znane z pojedynczych stanowisk w Polsce, negatywnie reagujące na zmiany prowadzone przez człowieka (hemerofobne), np. intensyfikację wykorzystania łąk, osuszanie terenów podmokłych, intensywną gospodarkę w lasach.**

Metody:

1. Analizie poddano 4250 gatunków stwierdzonych do tej pory na terenie Polski. Liczbę stanowisk i rodzaj zajmowanych siedlisk oceniono na podstawie danych zawartych w listach krytycznych (Wojewoda 2003, Chmiel 2006) oraz w nowszej literaturze (Kujawa 2012), a także w opracowaniach monograficznych rodzajów i kluczach do oznaczania.

2. Kategorie zagrożenia podano według najnowszego wydania czerwonej listy grzybów wielkoowocnikowych (Wojewoda, Ławrynowicz 2006). Jednakże przy ocenie zagrożenia wzięto pod uwagę nowe dane na temat rozmieszczenia gatunków w Polsce i wykonano korektę oceny zagrożenia poszczególnych gatunków. W rezultacie niektóre gatunki z kategorią E, ale o licznych stanowiskach uznano za niezagrożone. Natomiast część gatunków nieumieszczonych na czerwonej liście, ale znanych z pojedynczych stanowisk uznano za zagrożone wyginięciem w Polsce i wymagające ochrony.

Metody cd:

3. Stosując kryteria wypracowane przez PTOP Salamandra, dodatkowo zawężono pulę gatunków rzadkich i bardzo rzadkich i nie umieszczono na liście gatunków proponowanych do ochrony następujących grup gatunków:

- wyrastających na substratach efemerycznych (wypaleniska, odchody),**
- rozkładających ściółkę i uzależnionych w dużej mierze od występowania określonego gatunku rośliny, a nie od siedliska,**
- skrajnie rzadkich, ale o owocnikach bardzo trudnych do znalezienia i do identyfikacji,**
- stwierdzonych przed II wojną światową, o których brak współczesnych danych,**
- części gatunków skrajnie rzadkich, ale wyrastających na siedliskach antropogenicznych, w miastach, na skwerach, w parkach, ogrodach, na śmietniskach, polach, itp.,**
- o owocnikach nietrwałych (np. *Coprinus*, *Conocybe*), których stwierdzenie w terenie wymaga zazwyczaj żmudnych i skrupulatnych poszukiwań.**

Zasadnicze zmiany na proponowanej liście:

- zrezygnowanie z ochrony aż 31 gatunków (*Sarcoscypha austriaca*, *S. coccinea*, *Verpa bohemica*, *V. conica*, *Boletinus cavipes*, *Clavariadelphus ligula*, *C. pistilaris*, *C. truncatus*, *Geastrum coronatum*, *G. fimbriatum*, *G. minimum*, *G. pectinatum*, *G. quadrifidum*, *G. rufescens*, *G. schmidelii*, *G. smardae* (gatunek obcy), *G. striatum*, *G. triplex*, *Langermannia gigantea*, *Meripilus giganteus*, *Mutinus caninus*, *Phallus hadriani*, *Sarcodon imbricatus*, *S. squamosus*, *Sparassis crispa*, *Strobilomyces strobilaceus*, *Tremiscus helvelloides*, *Trichaster melanocephalus*, *Tulostoma brumale*, *T. fimbriatum*, *Xerocomus parasiticus*),
- objęcie ochroną 193 nowych gatunków,
- 51 gatunków znajdujących się obecnie na liście proponuje się przenieść z ochrony ścisłej do częściowej,

- pozostawienie części gatunków pospolitych lub rzadkich, ale niezagrażonych w Polsce jako gatunków osłonowych dla siedlisk lub starzejących się, próchniejących drzew i wielkogabarytowego martwego drewna:

Sarcosphaera coronaria (siedliska górskich borów na wapiennym podłożu)

Fistulina hepatica (starzejące się obumierające dęby i ich martwe drewno – wraz z zespołem innych gatunków – przede wszystkim bezkręgowców – związanych ze starzejącymi się drzewami i próchnowiskami)

Grifola frondosa (jak wyżej, ale również graby i buki)

Hericium coralloides (jak wyżej – przede wszystkim buki)

Hericium flagellum (jak wyżej – przede wszystkim jodły)

Hygrocybe calyptriformis (górskie łąki)

Polyporus umbellatus (jak *Grifola frondosa*)

Sparassis brevipes (jak *Fistulina hepatica* – ale także chroniący starzejące się jodły)

Suillus flavidus (torfowiska i sosnowe bory bagienne)

Gatunki wybrane jako osłonowe dla starzejących się i martwych drzew pełnią rolę próchnotwórczą i są niezbędne dla innych organizmów związanych z martwym drewnem i próchnowiskami. Te gatunki, wraz z rzadkimi gatunkami grzybów nadrewnowych proponowanymi do ochrony oraz innymi organizmami – przede wszystkim bezkręgowcami – mogą pomóc w zmianie podejścia do gospodarowania w lasach i wypracowaniu metod skuteczniejszej niż do tej pory ochrony różnorodności biologicznej w lasach gospodarczych.

Do ochrony zaproponowano wybrane gatunki związane z:

- różnymi dość rzadkimi i zagrożonymi siedliskami i zbiorowiskami (np. lasami bukowymi i dębowymi na podłożu wapiennym, torfowiskami, wydmami, murawami kserotermicznymi, nienawożonymi łąkami górskimi),**
- deficytowym substratem w przeważającej części lasów – martwym drewnem (w tym wielkogabarytowym – kłodami drzew iglastych i liściastych),**
- związane ze zbiorowiskami częstymi, ale gatunki o słabo poznanej biologii i odnotowane na nielicznych stanowiskach,**
- niektóre gatunki rzadkie w całej Europie, znajdujące się na czerwonych listach krajów sąsiadujących z Polską,**
- gatunki nierzadkie w Polsce, ale wymienione wśród 33 gatunków proponowanych do ochrony w ramach konwencji berneńskiej,**
- niektóre gatunki mające w Polsce znane stanowiska wyłącznie na terenach chronionych, które stanowią dla tych gatunków naturalne mateczniki.**

Bardzo ważna zmiana

Dla większości gatunków zaproponowano ochronę częściową. Uznano, że gatunki nią objęte są chronione wystarczająco dobrze – odstępstwa od zakazów są możliwe, jeśli nie spowodują zagrożenia dla gatunku.

Ostatecznie na liście gatunków chronionych umieszczono **67 gatunków proponowanych do ochrony ścisłej i **189** do ochrony częściowej.**

Możliwe warianty podziału kategorii ochrony gatunkowej

<i>Kategoria</i>	<i>Wariant A</i>	<i>Wariant B</i>	<i>Wariant C</i>
I. Gatunki, których pozyskiwanie z natury (do celów gospodarczych) jest dozwolone na podstawie zezwolenia, a pozyskane w ten sposób okazy mogą bez dalszych zezwoleń stanowić przedmiot obrotu.	ochrona gatunkowa częściowa	ochrona gatunkowa częściowa	ochrona gatunkowa częściowa
II. Większość pozostałych gatunków chronionych, dla których zezwolenia na odstępstwa wydaje rdoś i dopuszczone są derogacje ze względu na słuszny interes strony.	ochrona gatunkowa ścisła przy czym gatunki z III grupy są odpowiednio oznaczone w załączniku, np. gwiazdką	ochrona gatunkowa lub ochrona gatunkowa zwykła	ochrona gatunkowa ścisła
III. Gatunki wymagające szczególnej ochrony, dla których część zezwoleń wydaje GDOŚ i dla których słuszny interes strony nie jest przesłanką wystarczającą do wydania derogacji.		ochrona gatunkowa ścisła	ochrona gatunkowa specjalna

Ważne zmiany dotyczące zakazów w stosunku do grzybów chronionych

1. W stosunku do dziko występujących <...> grzybów gatunków objętych ochroną gatunkową mogą być wprowadzone następujące zakazy:

1) *umyślnego niszczenia;*

Zakaz ten wprowadzono w odniesieniu do wszystkich gatunków grzybów.

2) *umyślnego zrywania lub uszkodzania;*

Zakaz ten wprowadzono w odniesieniu do wszystkich gatunków grzybów. Z wyjątkiem gatunków, dla ochrony których można tworzyć strefy ochronne, zakaz ten nie powinien dotyczyć:

- niekomercyjnego: zbioru i wykorzystywania owocników grzybów wielkoowocnikowych do celów konsumpcyjnych,
- zbioru i wykorzystywania pojedynczych owocników lub plech do celów badawczych lub edukacyjnych.

3) *niszczenia ich siedlisk lub ostoi;*

Ten zakaz jest kluczowy dla ochrony gatunkowej grzybów i wprowadzono go w odniesieniu do wszystkich gatunków. Jednakże wskazane byłoby wyjaśnienie pojęcia „niszczenia” i „siedlisko” w przypadku wszystkich chronionych gatunków i powiązanie tego zakazu z zakazem 4.

4) dokonywania zmian stosunków wodnych, stosowania środków chemicznych, niszczenia ściółki leśnej lub niszczenia gleby w ostojach;

Jak wyżej, choć generalny zakaz „stosowanie środków chemicznych”, bez zaznaczenia, że chodzi o takie środki, które mogą zaszkodzić grzybom (a nie np. opryski przeciw owadom) wydaje się bezzasadny.

5) hodowli;

Zakaz ten jest źle sformułowany (w odniesieniu do grzybów i roślin powinien dotyczyć „uprawy”). Nie zaproponowano go jednak w odniesieniu do żadnego gatunku grzybów, gdyż ich uprawa jest co najwyżej zjawiskiem marginalnym i nie powoduje zagrożenia, a w kilku wypadkach (np. grzybów wykorzystywanych w medycynie – *Ganoderma lucidum*, *Hericium erinaceum*) sprzyja ochronie stanowisk grzybów dziko rosnących.

6) pozyskiwania lub zbioru;

Nie wiadomo, dlaczego w jednym punkcie połączono te dwie różne czynności (pierwsza zdefiniowana w ustawie, druga niezdefiniowana i można się domyślać, że chodzi o zbiór na własne potrzeby, co w zasadzie pokrywa się ze zrywaniem, uszkodzaniem i posiadaniem. Zakaz ten (w odniesieniu do pozyskiwania) zaproponowano do wszystkich gatunków proponowanych do ochrony. W odniesieniu do niektórych gatunków pozyskiwanie może być dopuszczalne na podstawie zezwolenia odpowiedniego rdoś. W stosunku do tego zakazu powinny obowiązywać te same wyłączenia, co w odniesieniu do zakazu z pkt 2.

7) przetrzymywania lub posiadania okazów gatunków;

Zakazu tego nie zaproponowano dla żadnego gatunku wielkoowconikowego. Skoro w odniesieniu do innych gatunków nie jest zakazany ich zbiór do niekomercyjnych celów kulinarnych, badawczych i edukacyjnych, niezasadne byłoby wprowadzanie zakazu posiadania.

8) zbywania, oferowania do sprzedaży, wymiany, darowizny lub transportu okazów gatunków;

Ten zakaz proponuje się wprowadzić w odniesieniu do wszystkich gatunków, pamiętając, że w przypadku okazów, które zostaną pozyskane lub importowane na podstawie zezwolenia, zaproponowano stosowanie wyłączeń od tego zakazu na podstawie ust. 2 pkt 4 i 5. Należy jednak podkreślić, że zakaz ten nie powinien dotyczyć darowizny oraz transportu do celów niekomercyjnych. W przeciwnym wypadku – przy dopuszczeniu zbioru na cele własne, byłby nieracjonalny i sprowadzał zakazy do absurdu.

9) wwożenia z zagranicy lub wywożenia poza granicę państwa okazów gatunków;

Brak powodów merytorycznych, dla których nie można by np. sprowadzać z krajów, w których dane gatunki są niezagrożone i legalnie zbierane, przetworów spożywczych czy medykamentów, zawierających gatunki objęte w Polsce ochroną. Skoro też dopuszczamy legalny zbiór większości grzybów na cele własne czy naukowe – nie ma powodu zakazywać wywozu takich legalnie zebranych okazów. Można by ew. wprowadzić zakaz wywozu do celów komercyjnych okazów innych niż legalnie pozyskane, jednak przy obecnym brzmieniu ustawy byłoby to trudne.

10) umyślnego przemieszczania w środowisku przyrodniczym;

Zakaz zaproponowano w odniesieniu do wszystkich gatunków. Przemieszczenie takie powinno wymagać odpowiedniego zezwolenia. Choć pojęcie „przemieszczania w środowisku przyrodniczym” nie jest jednoznaczne, można przyjąć, że chodzi o przemieszczanie (żywych okazów lub ich propaguł) z jednego naturalnego stanowiska na inne.

11) umyślnego wprowadzania do środowiska przyrodniczego.

Jak wyżej – zaproponowano w odniesieniu do wszystkich gatunków, choć podobnie, jak wyżej, wskazane byłoby doprecyzowanie tego zakazu.

beztrzonka lepka (*Tectella patellaris*) – gatunek proponowany do ochrony